

Гордієнко Д.І.,
студент 6 курсу, 4 групи
Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого.

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Ключові слова: детермінація, злочинність в Україні, детермінанти.

Анотація: У тезисах розглянуто концепції та підходи до розуміння питання детермінантів злочинності. Встановлено основні детермінанти злочинності в Україні.

Аннотация: В тезисах рассмотрены концепции и подходы к понятию детерминанты преступности. Определены основные детерминанты преступности в Украине.

Ключевые слова: детерминация, преступность в Украине, детерминанты.

Summary: The theses address the concepts and approaches to the crime determinants. The main determinants of crime in Ukraine were identified.

Keywords: determination, crime in Ukraine, determination.

Проблема детермінант злочинності та окремих видів злочинів є однією з центральних у кримінології. В українській та іноземній кримінологічній науці існує широкий спектр концепцій і підходів до розуміння поняття, сутності й видів детермінант злочинності. Важливість дослідження цих питань не викликає сумнівів, оскільки дає змогу дати правильну відповідь на чимало важливих питань кримінологічної теорії та практики, зокрема надає можливість розробити заходи запобігання злочинам.

Становлення інформаційного, відкритого, гласного, демократичного суспільства не лише дає змогу будувати більш ефективно та успішне суспільство, але й надає нових імпульсів невідомим раніше загрозам безпеки держави, створює принципово нові складнощі для системи національної безпеки [1, 158]. Термін «детермінація» походить від латинського «determinatio» і перекладається як «визначаю». Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «детермінація» як встановлення причин виникнення чого-небудь. Детермінізм – матеріалістичне вчення про загальну причину, зумовленість явищ природи, суспільства й мислення [2, 217].

Водночас детермінація загалом є різновидом універсального зв'язку у світі, який виявляється у діалектичних формах взаємозалежності та взаємодії. Взаємозв'язки подій та явищ доволі різноманітні.

У структурі детермінації злочинів прийнято виокремлювати дві групи обставин: обставини формування особистості (антисуспільну установку) та обставини зовнішнього матеріального світу (конкретна життєва ситуація), що впливають на особу в процесі вибору нею злочинної поведінки.

Такі обставини безпосередньо не спричиняють вчинення злочину, їх слід розглядати лише як умови (детермінанти) вчинення конкретних злочинів організованою групою. Вважаємо, що до сутнісних ознак поняття «детермінанти» вчинення злочину недоцільно включати такі ґносеологічні характеристики, як необхідність, неминучість та закономірність причин і умов, що сприяють вчиненню злочину, як це пропонується деякими науковцями [3, 324]. Ці ознаки вказують лише на те, як можна пізнати наявність або відсутність зв'язку між певними явищами. Така позиція детально аргументована в монографії професора Н.Н. Ярмиш [4, 110–212]. Не менш важливим для розуміння детермінації злочинів є твердження про те, що в соціальних явищах детермінація не може виступати як неминучість у вигляді лінійної залежності, тому що вона завжди має імовірний характер [5, 107].

В українській кримінології домінує соціально-психологічний підхід, згідно з яким основною причиною злочинності є деформована суспільна психологія, що є каталізатором впливу на злочинність економічних, політичних та інших криміногенних факторів [5, с. 306-314]. Наприклад, на думку А. Закалюка, саме у сфері побутової психології людей (так звана індивідуалістична психологія) криються безпосередні причини злочинності як соціального явища, а отже, причини існування і зміст особливостей цієї психології прямо не зумовлюють злочинність і тому можуть розглядатися лише як її умови [6, 210-212]. Інший український кримінолог Б. Головкін вважає, що на рівні суспільства, як складно організованої динамічної системи, причинами злочинності є криміногенні деформації правової свідомості і правової культури, що за певних умов закономірно породжують злочинні форми поведінки членів суспільства. Як відомо, правова свідомість є однією з форм суспільної свідомості. Правова свідомість відбиває правове життя суспільства (правову ідеологію, праворозуміння, нормотворчість, реалізацію і застосування норм права, юридичну відповідальність, правовідносини, правосуддя). Крім відображення, правосвідомість оцінює здатність права задовольняти суспільні потреби та інтереси, забезпечувати соціальну справедливість, правопорядок і безпеку, а також формує ставлення людей до права як суспільної цінності, загальнообов'язкової норми поведінки. У літературі

вказується, що деформації правосвідомості – це соціально-правове явище, що характеризується зміною її стану, при якому у носіїв формуються певні ідеї, уявлення, погляди, знання, відчуття і настрої, переживання й емоції, які спотворено відображають праву реальність і виражають негативне ставлення до діючого права, законності та правопорядку [7, 277]. Отже, детермінація злочинності – це сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного й суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку зумовлюють кримінальну форму поведінки в суспільстві. Критики такого підходу звинувачують його прихильників, по-перше, у надмірній психологізації причин злочинності, по-друге, у змішуванні детермінації індивідуальної злочинної поведінки із детермінацією злочинності. При цьому соціально-економічні фактори розглядаються не як умови, а як більш глибокі причини злочинності «другого порядку» (В. Кудрявцев). Поширену в кримінології лінійно-каузальну модель детермінації злочинності критикує В. Бачинін, який підкреслює, що визнання безпосередніми причинами злочинності лише психологічних явищ (суспільна психологія) є значним спрощенням реальних процесів детермінації злочинності, оскільки штучно виключає з розгляду увесь спектр елементів культури й суспільства, що як раз і визначають зміст і особливості психології людей [8, 155]. Останнім часом доволі активно розвивається автоматизація робочих процесів. Роботизація та автоматизація виробничого процесу повинна бути спрямована на полегшення та покращення життя та здоров'я працівників, зокрема шляхом зменшення робочих місць у небезпечних, шкідливих та важких умовах праці, що вимагає відповідних змін до трудового законодавства [9].

Хоча соціально-економічні фактори і не є специфічними для злочинності (вони впливають на соціодинаміку в цілому), тим не менш мають виражений зв'язок із кримінальною активністю населення. На користь цієї обставини свідчать і такі аргументи:

1) збільшення з початку 2016 року на 5% споживчих цін у тому числі на: продукти харчування та безалкогольні напої на 2,1%; комунальні послуги, воду, електроенергію – на 25%, газ та інші види палива – на 22,3%; предмети домашнього вжитку, побутову техніку, поточне утримання житла – на 2,5%; охорону здоров'я – на 5,2%.

- 2) зниження з 2016 році реальних доходів населення на 15%;
- 3) зростання безробіття до 9,9% (2019 рік – 9,6%);
- 4) зниження рівня соціального захисту малозабезпечених верств населення.

Слід констатувати значне зубожіння населення. При цьому рівень працевлаштованості в Україні не корелює з рівнем бідності: наявність постійної роботи не гарантує належний рівень статків. Підтвердженням цього є показники внутрішнього валового продукту (далі – ВВП) України.

Сучасна політична система України не забезпечує вироблення та здійснення єдиної й ефективної державної політики у впровадженні демократичних засад та відкритості, принципів верховенства права, незалежності судочинства, гарантування прав і свобод громадян. Для політичної влади характерні такі криміногенні явища і процеси як клептократія, корупція і лобізм, маргіналізація еліт, зрощення корпоративних інтересів фінансово-промислових груп, органів влади та управління і кримінальних структур.

Суттєвим криміногенним фактором є майже тотальна недовіра населення України до державного апарату, уключаючи правоохоронну систему. Висока складність соціальних систем є безумовною ознакою нелінійності законів залежності станів таких систем від певних зовнішніх та внутрішніх факторів [10].

Таким чином, проблема детермінації злочинності й окремих видів злочинів є однією з найбільш складних у кримінологічній науці. Існує чимало теоретичних підходів і концепцій, які пояснюють детермінацію злочинності (соціологічний, антропологічний, теологічний, біологічний, комплексний). В українській кримінології домінує соціально-психологічний підхід, згідно з яким основною причиною злочинності є деформована суспільна психологія, що є каталізатором впливу на злочинність економічних, політичних та інших криміногенних факторів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусол. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

2. Tavolzhanskyi, O.V. (2017). Osnovu derzhavnoi kiberpolituku Ukrainu: formuvannya ta realizatsiya. Naykovo-informatsyniui visnuk Ivano-Frankivskogo universutety prava imeni Korolya Danula Galutskogo: Seriya Pravo, 4. (16), 158–164 [In Ukrainian].

3. Литвинов О.М. Поняття і класифікація причин та умов, що сприяють вчиненню злочину / О.М. Литвинов // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 323–327.

4. Ярмыш Н.Н. Теоретические проблемы причинно-следственной связи в уголовном праве (философско-правовой анализ): монография / Н.Н. Ярмыш. – Х.: Право, 2003. – 512 с.

5. Кальман О.Г. Стан і головні напрямки запобігання економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / О.Г. Кальман. – Х.: Гімназія, 2003. – 352 с

6. Курс кримінології: Загальна частина : [підручник] : у 2 кн. / [О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужи. - К. : Юрінком Інтер, 2001. - 352 с.

7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. - К. : Інюре, 2007. - Книга 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки - 2007. - 424 с.

8. Головкін Б.М. Про детермінацію злочинності // Часопис Київського університету права. Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – 2020. – № 1. 274-280 с.

9. Бачинин В.А. Методологические проблемы каузально-детерминационного анализа правовых реалий / В.А. Бачинин. // Правоведение. - 2007. -№3 (4). - С. 149-158.

10. Robotization of manufacturing process: economic and social problems and legal ways of their solution / O. E. Kostyuchenko, T. V. Kolesnik, Z. V. Bilous, O. V. Tavolzhanskyi // Financial and credit activity: problems of theory and practice. – 2019. – Vol. 3, is. 30. – P. 454–462.

11. Лукашевич С. Ю. Соціальна самоорганізація у протидії злочинності / С. Ю. Лукашевич // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'яти-том. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків, 2013. – С. 688–691.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент О.В. Таволжанський